

*''Eene huizinge, waarin herberg met
doorreed en stalling''*

Van een kastelein op Kootstermolen rond het jaar 1900

Door Dirk R. Wildeboer te Buitenpost,
secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen,
tel. 0511-541920

Hoe verging het een kastelein zo ongeveer een eeuw geleden in het dorp Kooten (nu Kootstertille)? Dit artikel probeert een indruk te geven van de bedrijfsvoering en de dagelijkse gang van zaken. Er werd gebruikgemaakt van een notitieboek, waarin de vorderingen op de klanten werden opgeschreven. Dit boek is bij een kleindochter van de caféhouder bewaard gebleven.

Foto van de herberg bij Kootstermolen.

Inleiding

Het was op 20 juli 1865, dat er een kleine Hedzer te Drachten het eerste levenslicht aanschouwde in het gezin van Harm Geerts Geerligts en Wijske Hedzers Brandsma. De nieuwe wereldburger kreeg dus de voornaam van zijn pake aan de kant van mem. Hedzer zijn ouders hadden in die jaren een boerderij onder Drachten. Op 26-jarige leeftijd trouwde hij met de evenoude Elizabeth, die een dochter was van Elle Annes Rinzema en Jeltje Hielkes Kootstra. Dit echtpaar had een bakkerij te Opeinde in de gemeente Smallingerland. Hedzer had het geluk vlak in de buurt gezocht en zijn vrijersvoeten hadden dus niet zo lang gelopen.

Tot zijn trouwen had Hedzer op de boerderij van zijn vader gewerkt. In de huwelijksakte staat dan ook geschreven dat hij landbouwer van beroep was. Zijn schoonouders Rinzema waren naast de bakkerij in Oudega, ook eigenaars van de herberg bij Kootstermolen in het dorp Kooten. Hij zal hierdoor de kans hebben gekregen om daar met zijn Elizabeth te gaan wonen en het bedrijf verder voort te zetten. De vorige uitbater was Wiebe L. de Jong. Het gezin Geerligts woonde in de herberg vanaf hun huwelijk in 1892 tot 1909. Hier werden hun vier kinderen geboren, te weten Elle, Harmen, Jeltje en Wijske, respectievelijk geboren in 1892, 1897, 1901 en 1904.

Klantenkring

In het notitieboek van Hedzer Geerligts werd in hoofdzaak aantekening gedaan van de verkochte drank en sigaren aan de klanten die op rekening kochten. Jaarlijks waren er ongeveer 8 personen die deze gewoonte hadden. Eenmaal per jaar werd er afgerekend en dat was in de regel aan het eind van de maand december. Hedzer schreef dan in het boek: 'verrekend, H. Geerligts'. Het lijkt er op dat deze drank bij de herberg werd afgehaald en dus was bestemd om thuis te consumeren. Behalve van gebruikte verteringen tijdens vergaderingen, komen er maar weinig kosten van losse consumpties in het boek voor. Een enkele keer werden er gebruikte 'borrels' en 'slokjes' opgeschreven. Uiteraard staan de namen van de vaste clientèle genoteerd. Van één van de beste klanten werd 3 jaar lang betaald door de curator van betrokkene. Hoe dat mogelijk was, kunnen we alleen maar naar gissen. In ieder geval waren er geldproblemen en misschien ook wel een drankprobleem.

Deze persoon, die vlak in de buurt woonde, kwam elke week de drankvoorraad aanvullen. Over het jaar 1904 was er dan ook een rekening van 61 flessen brandewijn, 8 flessen jenever en 2 flessen cognac. Behalve de particuliere klanten, waren er ook verenigingen die hun vergaderingen in deze herberg hielden en de gebruikte consumpties in het boek lieten opschrijven. Deze verenigingen waren onder meer de IJclub Kooten, de Vrijzinnige Kiesvereniging en een landbouworganisatie, waarvan het hoofd van de openbare lagere school de heer H. Gietera, de rekening kwam betalen.

Verder behoorde de Hervormde Gemeente van Kooten tot de klantenkring. Zo nu en dan hielden de kerkvoogden, de notabelen, de stemgerech-

tigde lidmaten en de kerkenraad bij Geerligts de vergaderingen.

Jachtpartijen

Gedurende de jaren 1904, 1906 en 1908 was er een gezelschap jagers, die hun verteringen in het boek lieten opschrijven. We kunnen onder andere lezen dat op 26 november 1908 er een lange jacht was georganiseerd in de omgeving van Garijp en Eernewoude. Onze kroegbaas was ook van de partij. In het café van Dijkstra te Garijp hadden zijn maten kennelijk geen geld op zak, want er werd genoteerd: 'ik uitgeschoten voor Coerd f 0,35, Gerrit f 0,40 en voor Taake f 0,50'. Het hele gezelschap had bij die gelegenheid 3 liter jenever nodig tegen het koude weer. Er schijnt in die buurt nog een tol te zijn geweest, want Geerligts noteerde f 0,25 voor betaalde tolgeld. Van elders was een hazewindhond aangevoerd (vracht f 0,50).

Hengstenvereniging

De hengstenvereniging in de gemeente Achtkarspelen was een beste klant. Alle bijeenkomsten werden op Kootstermolen gehouden en daarbij werd niet weinig gedronken. In de boekhouding kunnen we lezen dat onze Hedzer ook actief bij deze club was betrokken. Hij moet dus een paardenliefhebber zijn geweest en ging geregeld mee naar de hengstenkeuringen in Leeuwarden. Bij die gelegenheden schoot hij dan de gemaakte onkosten voor, zoals die van verteringen, fooien en fritzels.

De namen van de hengsten waren Mator en Haron. Op 30 juli 1903 werd genoteerd: 'Bespreking hengstenkeuring en berijden der jonge hengsten door het bestuur, onkosten f 2,35'. Bij de herberg stond een schuur, die eigendom was van de hengstenvereniging en voor de stalling van de hengsten werd gebruikt. Deze organisatie had het onzegbaar recht gebruik te maken van de box tegen betaling van f 1,- per jaar op

de eerste mei. Dit was bij een notariële akte vastgelegd.

Dienstbode

Er was een inwonende dienstbode, genaamd Hinke Spoelstra. We kunnen wel aannemen dat zij ook bij de bediening van de klanten heeft geholpen. Over de periode 12 mei 1902 tot 12 mei 1903 was haar 'verdienste' f 40,-, plus waarschijnlijk vrije kost en inwoning. Geerligts had in dit tijdvak voor Hinke 'uitgeschoten': de kosten van een nieuwe hoed, kosten f 2,50, een rode rok voor f 3,- en een rekening van de fa. Brenninkmeijer te Leeuwarden van f 9,12.

Op 18 mei 1906 trouwde Hinke met Antoni Deknatel, postbode te Rottevalle. De bruid was toen 22 jaar en haar moeder woonde in Oudega (Smallingerland). De vader van Hinke verbleef echter in Noord-Amerika en verleende toestemming tot het huwelijk bij afzonderlijke akte.

Hoe groot het inkomen was van Hedzer Geerligts valt in het bewaarde boek niet te lezen. Om hier een indruk van te

krijgen werd in het gemeentearchief van Achtkarspelen een register van de 'hoofdelijke dorpsomslog' (de gemeentelijke belasting van destijds) geraadpleegd. Hierin kunnen we lezen dat betrokkene over het jaar 1900 een belastbaar inkomen had van f 150,-. Waarschijnlijk werden deze bedragen na een schatting vastgesteld. Voor die tijd was dit misschien een modaal inkomen. Maar in ieder geval kan wel worden vastgesteld dat het logement geen goudmijn was. Het merendeel van de neringdoenden in Kooten werd aangeslagen naar een hoger inkomen.

Publieke verkopen

Notaris Landmeter te Augustinusga maakte gebruik van de kroeg voor zijn activiteiten. In verband met een verkoping op 22 december 1907 kreeg de notaris de volgende rekening: '5 man koffie, sigaren, gebruik van de kamer, 7 flessen wijn en de kosten van een voerman, totaal f 15,-'. Wat werd er die dag geveild? Bindert Bardeles Kloosterman, landbouwer onder Kooten, verkocht 'een stuk weidland, nabij het Wildpad onder Twijzel, genaamd 'de grote zeven', bevoorrecht met wegen veeleiding over eigendommen van Kornelis van der Veen e.a. naar den Straatweg'. Tot 1 november 1910 was dit verhuurd aan Harm Hollema. Koper werd Lammert de Hoop, landbouwer te Drogelham voor f 1240,-.

Lonen en prijzen

Verder lag er nog de volgende losse aantekening in het boek: 'Op 26 augustus 1904 betaald aan 2 arbeiders voor slataarde over het mad brengen, ieder 7 dagen, of 14 x f 1,25 = f 17,50'. Hieruit blijkt dat het dagloon voor dergelijk werk f 1,25 per uur was in die dagen. De prijs van een kop koffie was destijds f 0,25. In onze ogen van nu was dat vrij duur in vergelijking met een glas bier, dat f 0,10 kostte. Voor een liter brandewijn moet f 0,80 worden betaald en voor een kist sigaren f 1,95. In het logement werden ook veelvuldig sigaren verkocht onder andere van de merken: 'Matador', 'Meeuwjtje', 'Rosita' en 'Vergeet mij niet'. Om een lange Goudse pijp te gebruiken, was het tarief f 0,02. Andere artikelen dan drank en rokerij werden niet verkocht. Droge worst, gehaktballen en bitterballen zullen later wel mode zijn geworden. Volgens overlevering waren er ook gasten die een nacht kwamen slapen. De kop 'Logement Kootstermolen' op de hierbij afgedrukte nota, bevestigt dit.

Verkoop van de herberg en weiland

In 1909 werd de herberg door de erven van de eigenaar Elle A. Rinzema verkocht en kon Geerligts het pand niet langer huren. Voor een bedrag van f 8103,- werd het echtpaar Gooitzen Burgij, bouwkundige en Egbertje Klijsma, wonende te Echten, de nieuwe eigenaren. Het pand werd opnieuw verhuurd. De vergunning kon worden overgedragen. Voorwaarde was dat dit niet mogelijk was, wanneer de nieuwe vergunninghouder een gerechtelijke veroordeling had ondergaan. In latere jaren, zo omstreeks 1930, was Repke Hollema op Kootstermolen de caféhouder.

Op dezelfde dag, waarop de herberg werd verkocht, werden door dezelfde opdrachtgevers nog 'vijf stukken Weiland aan den Rijksstraatweg onder Kooten' geveild. Deze weilanden lagen in de nabijheid van het logement van Geerligts. Eén perceel was bevoorrecht met weg- en veeleiding over een stuk land van Bartele Foppes van der Ploeg, naar en van de Oude Dijk. Twee percelen waren belast met weg- en veeleiding van land in eigendom van Hendrik Krol. Door de erfgenamen, waarvan Hedzer één van was, viel nog een behoorlijk bedrag te verdelen.

Verdere levensloop

Na het vertrek uit Kooten woonde het gezin enige tijd te Drachten. Later kwam de familie Geerligts terecht op een boerderij in Oudega. Hedzer kwam dus weer terug in zijn oude beroep van boer.

Achter in het bewuste notitieboek kwam nog een aankoopbewijs van een partij aandelen tevoorschijn. Bij de Nationale Bankvereniging, kantoor Leeuwarden, werd op 31 juli 1917 voor een bedrag van f 86,01 aandelen 'Rusland' gekocht. Een jaar later, toen de Eerste Wereldoorlog was afgelopen, waren deze stukken niets meer waard. Geerligts was één van de velen die hiermee een strop hadden. Zelfs hele families

raakten destijds aan lager wal, omdat ze voor grote bedragen Russische stukken hadden gekocht.

Hedzer Geerligts stierf in 1941 te Franeker op 77-jarige leeftijd. Volgens de overlijdensakte was toen de woonplaats Oenkerk. Zijn vrouw Elizabeth Rinzema was al eerder overleden.

Met dank aan mevrouw Elizabeth Veenstra-Wieling en de heer P. Veenstra te Oosterwolde voor de verstrekte informatie.

Dit was een publicatie van de Stichting Oud-Achtarspelen.

Generaties Rinzema

I. Teunis Lefferts (Rinzema), geb. 1770/'71 te Kooten, ov. 1856 Drogeham, trouwde 1794 te Drogeham met: Antje Hendriks (Jager).

Teunis nam in 1811 de achternaam Rinzema aan.

II. Anne Teunis Rinzema, geb. 1803 Drogeham, ov. 1891 Twijzel, was koopman/winkelier, onder andere te Drogeham en Twijzel, trouwde 1827 te Achikarspelen met Jetske Elles Ellens. Haar vader was herbergier bij de tille te Kooten.

III. Elle Annes Rinzema, geb. 1830 Twijzel, ov. 1909, was o.a. bakker te Kooten en o.m. eigenaar van de herberg op Kootstermolen en div. percelen weiland, trouwde 1862 te Achtarspelen met Jeltje Hielkes Kootstra. Haar vader was molenaar te Kooten. Een dochter van dit echtpaar, t.w. Elizabeth, trouwde met Hedzer Geerligts. Zij huurden destijds de herberg op Kootstermolen.

Voor het schrijven in het klantenboek gebruikte Geerligts een kroontjespen en inkt. Om de inkt te drogen was vloeipapier nodig. Op dit papier werd wel eens reclame gedrukt. Misschien dat T. Wigersma, die in de buurt woonde, wel eens in het logement kwam en heeft dit cadeau gedaan. In ieder geval weten we nu, bijna in het jaar 2000, dat er zo rond 1900 in Kuikhorne een sigarenfabriek stond. Tjeerd Wigersma trouwde op 27-jarige leeftijd te Dantumadeel met Houkje van der Veen uit Veenwouden, die toen 20 lentes telde. In de huwelijksakte staat te lezen dat op de trouwdatum Wigersma al sigarenfabrikant was en toen in Bergum woonde. Zijn ouders, t.w. Jan Beinders Wigersma en Trijntje Keiger woonden destijds in Leeuwarden. De bruid was een dochter van Gerben Ybeles van der Veen, bakker en Antje Jans Postma te Murmerwoude.

Foto van het gezin Geerligs met waarschijnlijk de dienstbode, voor het logement. Het opschrift 'vergunning' staat boven de deur. Omdat het tweede kind, t.w. Harmen in 1897 werd geboren en op de foto nog een kleine baby was, moet de opname in dat jaar zijn gemaakt.

Heden den negenden December negentienhonderd negen, verschenen voor mij Jan Landmeter, notaris te Augustinusga, gemeente Aeltkampsela, in tegenwoordigheid waar de aan mij notaris bekende getuigen in de herberg bij Geerlig te Wootsteindolen onder Wooten.

- 1 Hedrick Geerlig hantelen te Wootsteindolen onder Wooten, als hoofd der algehele gemeenschap bestaande tuschen hem en zijn vrouw Elisabeth Elles Rinzema
- 2 Anne Elles Rinzema bakker te Nijten onder Opeinde
- 3 Hoijke Elles Rinzema zonder behoop te Opeinde
- 4 Stiles Boornstiel van boerenbedrijf te Augustinusga, als hoofd der algehele gemeenschap van goederen bestaande tuschen hem en zijn vrouw Jetske Elles Rinzema
- 5 Gauke Elles Rinzema, bakker te Opeinde.

Eerste deel van de akte, waarbij de herberg met de weilanden in 1909 werden verkocht. De namen van de erfgenamen staan vermeld.

BOEGEMENT KOOTSTERMOLEN.
KOOTEN, den 1894

NOTA voor *J. Sietsma*
van *H. H. Geerligts*

16 Jan	1 flesch Jenever	1/0	60
31 Januari	2 Doel. liter. Te amboge		12
27 Februari	1 flesch Jenever		60
1 April	25 blagren Jenever		120
16 April	1 heid schaap verkocht	1.0	
13 Mei	cigaren e. flesch Jenever		20
20 Mei	in mindering cont. v. v. g.	14	
9 Juli	geland aan Sietsma	1.1	50
15 Juli	1/2 flesch Barcelona		60
5 Aug	1 flesch Jenever		60
8 Augustus	2 Doel. liter. J.		22
10 Septemb	1 flesch Jenever		60
1 Januari	1 flesch Jenever		60
	Ontvangt van Sietsma 1894	124	02.

Nota voor J. Sietsma over het jaar 1894. Behalve de jenever e.d. werd ook 'het schaap' aan Sietsma verkocht.

VERKOOPING

van de HERBERG, aan den Rijksstraatweg
te Kootstermolen onder Kooten
en nabij gelegen LANDERIJEN.

Notaris LANDMETER te Augustinusga, zal op **Donderdagen 25 November en 9 December 1909**, telkens 's avonds 6 uur, in na te melden herberg, verkoopen:

1. De HUIZINGE waarin herberg met doorreed, stalling, afzonderlijke SCHUUR, waarin stalling voor den hengst „Haron”, ERF en GROND, aan den rijksstraatweg te Kootstermolen onder Kooten, Sectie D no. 1388, groot 17 are 90 centiare; thans in gebruik bij H. Geerligts. eigen aan de Erven ELLE A. KINZEMA.

Het vergunningsrecht mag worden overgedragen.

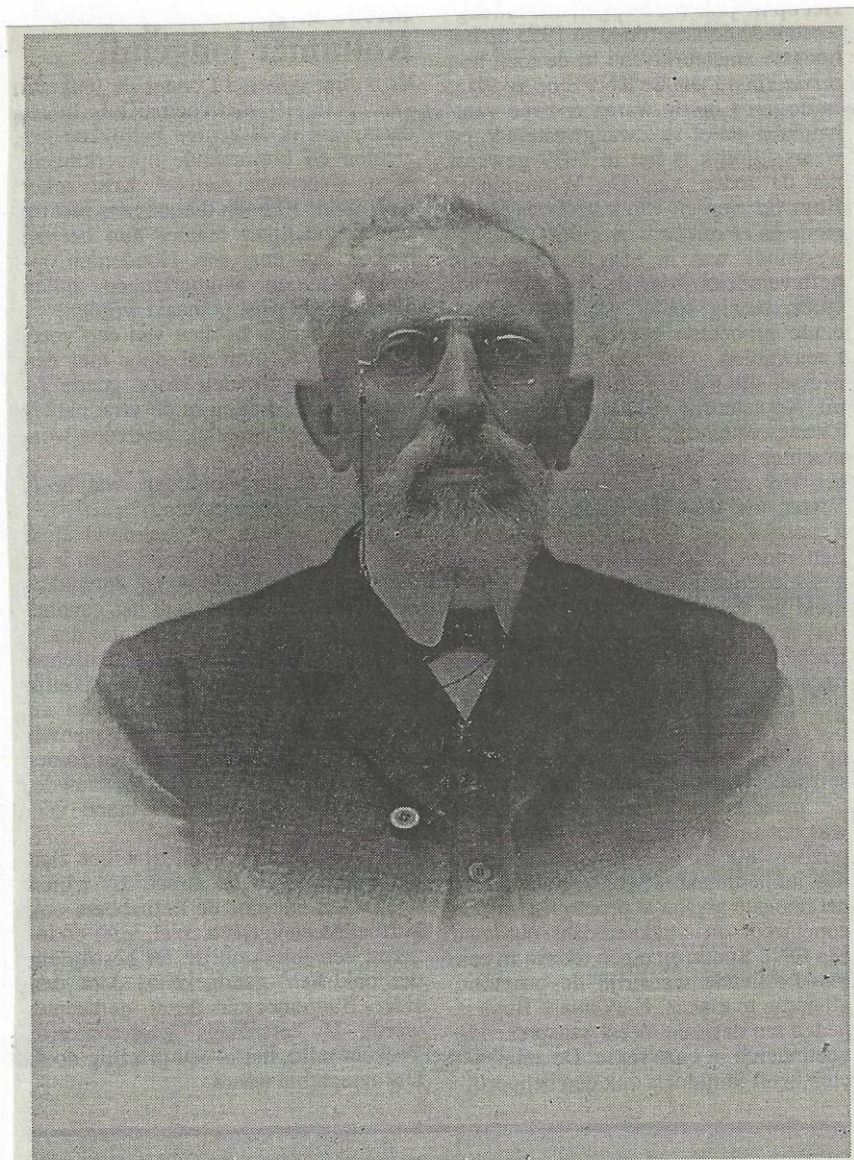

Foto van Hein Gietema, die op 5 november 1874 te Sneek trouwde met Stijntje Borneman. Gietema was hoofd van de openbare lagere school te Kooten van 1 mei 1883 tot 1 mei 1908. Over het jaar 1900 was zijn belastbaar inkomen f 920,-.